

Lytiškai plintančių infekcijų terminologijos žinynas

Recenzentė:

doc. dr. Vesta Kučinskienė

LSMU Odos ir venerinių ligų klinikos Infekcinių ir uždegiminių odos bei gleivinės ligų sektoriaus vadovė

Lietuvos dermatovenerologų draugijos narė

Kauno krašto dermatologų ir venerologų draugijos narė

Tarptautinės lytiškai plintančių infekcijų asociacijos (IUSTI) valdybos narė

Redaktorė:

Gyd. Irma Čaplinskienė

ŽIV/AIDS, LPI ir hepatitų priežiūros skyriaus vedėja

Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras

Lietuvos dermatovenerologų draugijos narė

Tarptautinės AIDS draugijos narė

ISBN 978-609-454-177-3

© Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras, 2015

© UAB „Vita e Litera“, 2015

Lytiškai plintančių infekcijų terminologijos žinynas

Įvadas

Šiame metodiniame leidinyje pateikiami terminai, kurie dažniausiai vartojami komunikuojant lytiškai plintančių infekcijų temomis, vedant seminarus, teikiant informaciją visuomenei, rengiant metodinę medžiagą, projektus. Tai specialistų parengta metodinė medžiaga, skirta visuomenės sveikatos ir kitų sektorių specialistams. Tik nedidelė dalis sąvokų, įtrauktų į šį leidinį, yra patvirtinta nacionaliniuose teisės aktuose. Rengiant šį žinyną remtasi nacionalinių ekspertų ir tarptautinių organizacijų dokumentais.

1. **ABC strategija** (angl. *abstain, be faithful, condomize strategy*) – tai prevencijos strategija, kuri apima: A – susilaikymą nuo prasiskverbiamojo (penetracinio) lytinio akto (šis terminas taip pat vartojamas, kalbant apie pirmųjų lytinių santykių atidėjimą); B – būti ištikimam (sumažinti lytinių partnerių skaičių arba palaikyti monogامينius lytinius santykius), C – naudoti prezervatyvus teisingai ir nuolat [1]. Ši strategija apima lytiškai plintančių infekcijų, įskaitant ŽIV, prevencijos kontekstą.
2. **Asimptomis** (sin. *besimptomis*) – ligos simptomų nėra. Pavyzdžiui, laboratoriniais tyrimais nustatoma ŽIV infekcija, tačiau jokie kliniškai požymiai nepasireiškia [2].
3. **Atsitiktiniai lytiniai santykiai** – lytinis santykiavimas su nepažįstamu ar atsitiktinai sutiktu asmeniu (atsitiktinis partneris) [3].
4. **Analiniai lytiniai santykiai** – (lot. *anus* – išangė) – prasiskerbiamieji lytiniai santykiai, varpą įkišant į išeinamąją angą [3].
5. **Anoskopija** – (lot. *anus* – išeinamoji anga, gr. *skopeo* – žiūriu, stebiu) – išeinamosios angos apžiūra instrumentu [3].
6. **Antigenai** – tai bet kokios medžiagos, kurios turi svetimos genetinės informacijos požymių ir kurios, atsiradusios organizme arba į jį patekusios iš išorės, sužadina specifines imunines, humoralines ar / ir ląstelines reakcijas [4].
7. **Antikūnai** – baltymo molekulė – humoralinis imuninio atsako produktas, gebantis specifiskai jungtis (sąveikauti) su antigenu; imunoglobulino molekulė, sąveikaujanti su antigenu, imunologiškai tapachu antigenui, sužadinusiam jos sintezę [5].
8. **Anorektalinis sindromas** – grupė kartu pasireiškiančių klinikinių požymių išangėje ar apie ją: skausmas, išskyros, bėrimai.
9. **Antrinis sifilis** – sifilio stadija, prasidedanti praėjus 3–6 savaitėms po pirminės opos atsiradimo [3].
10. **Apipjaustymas** (angl. *male circumcision*) – apyvarpės apipjaustymo operacija. Vyrų apipjaustymo efektyvumas ŽIV plitimo tarp VSV atžvilgiu priklauso nuo lytinio vyro vaidmens santykiaujant analiniu būdu: vyrams, kurių vaidmuo buvo pasyvus, ryšys tarp apipjaustymo ir ŽIV infekcijos nenustatytas (neapsaugo nuo ŽIV plitimo), o vy-

rams, kurių vaidmuo buvo aktyvus, apipjaustymas padėjo apsisaugoti nuo užsikrėtimo ŽIV [6].

11. **Apatinės pilvo dalies skausmo sindromas** – grupė kartu pasireiškiančių klinikinių požymių apatinėje pilvo dalyje: skausmas, skausmingi lytiniai santykiai (dispareunija), išskyros iš genitalijų, didesne nei 38 °C temperatūra [15]. Dažniausios šį sindromą sukeliančios priežastys: gonorėja, chlamidiozė, anaerobinės kilmės sukėlėjai).
12. **Antiretrovirusiniai vaistai (ARV)** – vaistai, skirti virusų sukeltoms ligoms gydyti.
13. **Asmuo, turėjęs kontaktą** – asmuo, turėjęs sąlytį su užkrečiamąja liga sergančiu asmeniu ar užkrečiamųjų ligų sukėlėjus perduodančiais veiksniais [18].
14. **Artralgija** – sąnarių skausmai.
15. **Atrankiniai laboratoriniai tyrimai** – pirminiai ir pakartotiniai antikūnų tyrimai, kurie nenustato galutinės diagnozės [8].
16. **Balanopostitas** (lot. *balanoposthitis*) – varpos galvos gleivinės (balanitas) ir apyvarpės (postitas) uždegimas.
17. **Balno nosis** – užriesta nosies viršūnė, kai dėl sifilitinio rinito, sergant vėlyvuuoju įgimtu sifiliu, suyra nosies pertvara [3].
18. **Barjeriniai kontraceptikai** – mechaninė spermatozoidų perėjimo pro gimdos kaklelio kanalą apsauga [3]. Tai prezervatyvai, diafragmos, gimdos kaklelio gaubtuvėliai, makšties kempinėlės su spermicidais [9].
19. **Besimptomės lytiškai plintančios infekcijos (LPI)** – tai LPI infekcijos (pvz., chlamidinė, virusinis hepatitas B, ŽPV), kuriomis užsikrėtus jokių ligos požymių nėra.
20. **Biologiniai skysčiai** – organizmo gaminami skysčiai (pvz., makšties išskyros, sperma, cerebrospinalinis skystis, kraujas, ir kt.) [2].
21. **Bisexualūs santykiai** – to paties asmens lytiniai santykiai su abiejų lyčių asmenimis: su vyrais ir su moterimis.
22. **Cirkumcizija** (lot. *circus* – apskritimas, lot. *incisio* – įpjovimas, prapjovimas) – apyvarpės apipjaustymo operacija (žr. „Apipjaustymas“) [3].

23. **Cluttono sąnariai** – būdingi sergantiems įgimtu sifiliu žmonėms, kai dėl sąnarinio maišelio tepalinio sluoksnio uždegimo patinsta sąnariai (dažniausiai kelių) [3].
24. **Daug lytinių partnerių** (angl. *multiple sexual partners*) – lytiniai santykiai su daugiau negu vienu lytiniu partneriu per paskutinius 12 mėnesių [10].
25. **Dvigubos prevencija** (angl. *dual protection*) – lytiškai plintančių infekcijų ir nepageidaujamo nėštumo apsauga, naudojant barjerinius kontraceptikus. Ši sąvoka dažniausiai vartojama kalbant apie prezervatyvus.
26. **Endocervicitas** (lot. *endocervicitis*) – gimdos kaklelio kanalo uždegimas.
27. **Epidemiologija** – tai mokslas apie sveikatos sutrikimus ir juos lemiančių veiksnių atsiradimą bei plitimą tam tikroje populiacijoje ir profilaktikos priemonių taikymo galimybes bei veiksmingumą [24].
28. **Epididimitas** (lot. *epididymitis*) – sėklidės prielipo uždegimas.
29. **Greitieji tyrimai** – atrankiniai tyrimai, kuriems atlikti ir įvertinti laboratorinė įranga nereikalinga.
30. **Gumų sifilis** – sifilio granulomos odoje, paodyje, burnos gleivinėje, gomuryje, migdoluose, vidaus organuose (kepenyse, plaučiuose, akyse ir kt.) [3].
31. **Heteroseksualūs lytiniai santykiai** – lytiniai santykiai su kitos lyties asmeniu.
32. **Homoseksualūs lytiniai santykiai** – lytiniai santykiai su tos pačios lyties asmeniu.
33. **Hutchinsono dantys** – viršutinių dantų (kandžių) formos pokyčiai, atsiradę dėl pastoviųjų dantų užuomazgų pažeidimo, – praplatėjimas kramtomojo paviršiaus link, pusmėnulio formos įlinkimas. Šios dantų anomalijos nustatomos žmonėms, sergantiems vėlyvučiu sifiliu, kartu su Hutchinsono požymiais (intersticinis keratitas ir kurtumas) [3].
34. **Inkubacinis laikotarpis** – tai laiko tarpas nuo užsikrėtimo akimirkos iki užkrečiamumo atsiradimo. Kiekvienos užkrečiamosios ligos inkubacinio laikotarpio trukmė skirtinga. Inkubaciniai laikotarpiai

išreiškiami mediana arba vidurkiu, mažiausia ir didžiausia reikšmėmis. Inkubacinio laikotarpio skirstinys turi polinkį į kairę, todėl inkubacinis laikotarpis dažniau yra trumpesnis nei ilgesnis [11]. Inkubacija – laikotarpis tarp žmogaus užsikrėtimo iki pirmųjų ligos požymių atsiradimo [5].

- 35. Infekcijos šaltinis** – subjektas, išskiriantis sukėlėjus į aplinką. LPI infekcijos šaltinis yra užsikrėtęs LPI žmogus. Užsikrėtusiųjų organizme sukėlėjai dauginasi, kaupiasi ir lytiškai gali būti perduodami imliam organizmui.
- 36. Imlumas** – tai organizmo savybė atsakyti į infekcijos sukėlėją tam tikromis specifinėmis imuninėmis ir patologiškoms reakcijomis [11]. LPI imlumas visuotinas. Įgimto imuniteto nėra. Persirgus LPI, imunitetas nesusidaro, todėl pasveikę (išgydyti pacientai) vėl gali užsikrėsti.
- 37. Infekcija** – atsiranda į organizmą patekus specifiniam sukėlėjui. Tai sukėlėjo sąveika su žmogaus organizmu, pasireiškianti infekcine liga arba klinikinių požymių nesukeliančia infekcijos forma [11]. Infekcija – patogeninių mikroorganizmų ir imlaus mikroorganizmo tarpusavio sąveikos procesas [5].
- 38. Intrauterinė spiralinė** – į gimdos ertmę įdedama priemonė nuo pastojimo.
- 39. Imunoprofilaktika** – biologinių preparatų ir medicinos priemonių naudojimas siekiant padidinti žmonių atsparumą užkrečiamosioms ligoms [18].
- 40. Imunofermentinė analizė (IFA)** (ELISA, angl. *enzyme linked immunosorbent assay* – tvirtafazė imunofermentinė analizė - viena iš IFA rūšių) – tai tyrimo metodas, kurį atliekant naudojami fermentais (peroksidaze, šarminė fosfotaze ir kt.) žymėti ne žmogaus kilmės antikūnai (pelės, ožkos ir kt.), dar vadinami konjugatu. Šiais tyrimais tiriamajame serume galima nustatyti specifinius antikūnus (arba antigenus), jų tirtą ir imunoglobulinų klasę [5].
- 41. Jaunimas** – asmenys nuo 14 iki 29 metų amžiaus [12].
- 42. Kardiovaskulinis sifilis (širdies ir kraujagyslių sifilis)** – aortitas (simptominis), sukeliantis vainikinių arterijų žiogių stenozę, aortos aneurizmą [3].

43. **Kapšelio patinimo sindromas** – kapšelyje pasireiškiantys patinimas ir skausmas [15]. Dažniausios šio sindromo priežastys: gonorėja, chlamidiozė.
44. **Kontaktas** – lytinis partneris ir (ar) kontaktinis asmuo, turėjęs sąlytį su užaiškėtusi LPI asmeniu ar LPI sukėlėjus perduodančiais veiksniais [3].
45. **Kontracepcija** (lot. *contra* – prieš, (*con*)*ceptio* – pastojimas) apsisaugojimas nuo pastojimo.
46. **Kontraceptinės priemonės** – medikamentinės ir nemedikamentinės apsisaugojimo nuo neplanuoto nėštumo priemonės [13].
47. **Kontraceptikai (barjeriniai)** – mechaninė spermatozoidų perėjimo pro gimdos kaklelio kanalą apsauga.
48. **Konfidencialumas** – sveikatos priežiūros darbuotojų pareiga be pacientų ar jų atstovų sutikimo neatskleisti informacijos apie paciento sveikatos būklę, diagnozę, prognozę, gydymą ir kitus asmens pobūdžio faktus, kuriuos sveikatos priežiūros darbuotojai sužinojo atlikdami profesines ar darbo pareigas.
49. **Konsultacinė pagalba** – sveikatos priežiūros specialisto teikiamos informavimo, konsultavimo paslaugos ŽIV infekcijos klausimais (prieš ir po ŽIV tyrimo), siekiant pacientui padėti spręsti iškilusias sveikatos ir psichosocialines problemas [18].
50. **Konjunktyvitas** (lot. *conjunctivitis*) – junginės uždegimas.
51. **Komercinio sekso darbuotojai** – asmenys, teikiantys sekso paslaugas už atlygį. Atlygis gali būti įvairus: pinigai, daiktai, maistas, narkotikų dozė ir kt.
52. **Koinfekcija** – dviejų ar daugiau infekcijų pasireiškimas vienu metu.
53. **Laboratorinė diagnostika** – licencijuojama asmens sveikatos priežiūros paslauga [14].
54. **Lango periodas** (serologinis langas) (angl. *window period*) – laikotarpis nuo užsikrėtimo mikrobais iki antikūnų gaminimo pradžios, t. y. serokonversijos, nustatomos naudojant jautriausius, atitinkamai sertifikuotus antikūnų tyrimo metodus [3].
55. **Lytiškai plintančios ligos (LPL)** – tai ligos, kuriomis užsikrečiama lytiškai santykiaujant.

56. **Lytiškai plintančios infekcijos (LPI)** – tai infekcijos, kuriomis užsikrečiama visų rūšių lytinių santykių metu Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) rekomenduoja vartoti lytiškai plintančių infekcijų terminą, nes, užsikrėtus lytiškai plintančia infekcija, dažnai ligos požymių gali ir nebūti.
57. **Lytinių santykių rūšys** – vaginaliniai, analiniai, oraliniai, homoseksualūs, heteroseksualūs, biseksualūs.
58. **Lytiškai plintančių infekcijų dažniausi požymiai** – klinikiniai požymiai atsirandantys lytiškai plintančių infekcijų metu, pvz. išskyros (balkšvos, žalsvos, skaidrios) iš šlapimo takų ar lytinių organų; dažnesnis ar skausmingas šlapinimasis; baltos apnašos varpoje, burnoje; bėrimai lytinių organų srityje, išangėje; bėrimai ant delnų ar padų; padidėję kirkšnių ar kiti limfmazgiai; kapšelio skausmas; išeinamosios angos skausmas; perštėjimas, deginimas; karpas ant lytinių organų, išangės, ir kt.
59. **Lytinis švietimas** – lytiškumo ugdymo dalis, paremta naujausiais mokslo įrodymais grįstos informacijos teikimu visuomenei, jos grupėms ar atskiriems asmenims apie žmogaus reprodukcinę funkciją, lytinę elgseną bei su ja susijusią neplanuotą nėštumą, lytiškai plintančių infekcijų (LPI), įskaitant žmogaus imunodeficito viruso (ŽIV) infekciją, lytinio smurto riziką bei reprodukcinės sveikatos išsaugojimą [13].
60. **LPI atvejo valdymas** – LPI sindromo diagnozavimas ir paciento gydymas, nelaukiant laboratorinių tyrimų rezultatų [60].
61. **LPI perdavimo rizikos veiksniai** – gali būti biologiniai, elgsenos, socialiniai. Biologiniams LPI rizikos veiksniams priklauso amžius, lytis, organizmo imuninė būklė, LPI sukėlėjų virulentiškumas [15].
62. **LPI sindromas** – grupė kartu pasireiškiančių klinikinių požymių, užsikrėtus lytiškai plintančia infekcija. LPI sindromai: uretrito, vaginito, kapšelio patinimo, apatinės pilvo dalies skausmo, anorektalinis, kirkšnies limfmazgių. LPI sindromams taip pat priskiriamas neonatalinis konjunktyvitas [15].
63. **Lytiškumo ugdymas** – nuoseklus asmens ugdymas atsakingam lytiniam elgesiui, apimantis asmens raidą ir lytinio tapatumo sąvoką, formuojant vertybines nuostatas ir brandžius tarpusavio santykius. Lytiškumo ugdymo dalis yra lytinis švietimas [13].

- 64. LPI prevencijos priemonės** – priemonės, apsaugančios nuo LPI plitimo ar sumažinančios riziką užsikrėsti LPI: susilaikymas nuo lytinių santykių, monogaminiai santykiai su neužsikrėtusiu partneriu, nuolatinis ir tinkamas prezervatyvų naudojimas, atsitiktinių lytinių partnerių skaičiaus mažinimas, rizikingos elgsenos mažinimo intervencijos, informavimas, švietimas ir komunikacija, lytiškai plintančių infekcijų gydymas, skiepai (vakcinacija) nuo virusinio hepatito B, A ir žmogaus papilomos viruso.
- 65. Lytinė sveikata** – fizinė, emocinė, dvasinė bei socialinė žmonių gerovė, susijusi su lytiškumu, o ne tik ligų, funkcijos sutrikimų ar fizinių trūkumų nebuvimas.
- 66. Ligotumas ŽIV** (žr. ŽIV paplitimo rodiklis).
- 67. Limfadenopatija** – limfmazgių padidėjimas.
- 68. Lubrikantas** (lot. *lubricans* – darantis slidų, lygų) – tepamasis skystis, kremas ar gelis naudojamas lytinių santykių metu. Daugelis prezervatyvų yra sutepti liubrikantais.
- 69. Lytinė prievarta** – kito asmens vertimas turėti lytinių santykių [3].
- 70. LPI komplikacijos** – moterims: mažojo dubens uždegimas, nevaisingumas, negimdinis (už gimdos) nėštumas, priešlaikinis gimdymas, gimdos kaklelio vėžys (užsikrėtus ŽPV); vyrams: sėklidės prielipo uždegimas, nevaisingumas, prostatitas ir kt. [16].
- 71. Mialgija** – raumenų skausmai.
- 72. Nukleorūgščių amplifikacijos tyrimai (NAT)** – molekuliniai tyrimai grindžiami specifinių genų sekų nustatymu.
- 73. Netreponeminiai tyrimai** (nepatikrinami tyrimai) – atliekami su panašiu į *T. pallidum* antigenus baltymu – fosfolipidu. Dažniausiai naudojami fosfolipidai, gauti iš jaučio širdies (kardiolipidiniai antigenai). Antifosfolipidiniai antikūnai, susidarę prieš *Treponema pallidum*, reaguoja su kardiolipidiniu antigenu. Netreponeminiams tyrimo metodams priklauso flokuliacijos testai (RPR ir VDRL): kardiolipidas reaguoja su sergančio sifiliu žmogaus serume esančiais reaginais (antikūnais) ir sudaro dribsnius arba precipitatus. Tyrimui vizualizuoti naudojamas mikroskopas arba galima vertinti akimis naudojant anglies daleles ir spalvotą lateksą [3].

74. **Nesaugūs lytiniai santykiai** – lytiniai santykiai su atsitiktiniu partneriu (nepažįstamu ar mažai pažįstamu asmeniu) nenaudojant prezervatyvo ar kitų barjerinių cheminių kontraceptikų praskiskverbiamųjų lytinių santykių metu (įkišant varpą į makštį), analinių santykių metu (įkišant varpą į išeinamąją angą) ar oralinių lytinių santykių metu [3].
75. **Nesaugi lytinė elgsena** – efektyvių kontracepcijos priemonių nenaudojimas, lytinių partnerių kaita, santykiavimas apsvaigus nuo alkoholio ar narkotinių medžiagų [17].
76. **Neurosifilis** (nervų sistemos sifilis) – meningovaskulinis, parenchiminis (progresuojamasis paralyžius, nugaros smegenų džiūtis, neklasifikuojamas), gumų, nesukeliantis klinikinių požymių (besimptomis) – pakitęs likvoras (nugaros smegenų skystis), klinikinių požymių nenustatoma [3].
77. **Nutrauktas lytinis aktas** – prieš pat spermos išsiveržimą varpa ištraukiama iš makšties [9].
78. **Oraliniai lytiniai santykiai** (angl. *fellatio*) – išorinių lytinių organų lietimasis burna, liežuviu.
79. **Oralinė kontracepcija** – geriamosios kontraceptinės tabletės [9].
80. **Orchitas** (lot. *orchitis*) – sėklidės uždegimas.
81. **Oportunistinė infekcija** (lot. *oppurtunus* – patogus, naudingas) – infekcija, kurią sukelia oportunistiniai mikroorganizmai, esant nusilpusioms makroorganizmo gynybinėms jėgoms; dažnai oportunistai nepagrįstai vadinami sąlyginai patogeniškais mikroorganizmais [3].
82. **Opa** (lot. *ulcus*) – transepiderminis tikrąją odą (dermą) apimantis audinių defektas.
83. **Paplitimas** – asmenų, sergančių tam tikra liga arba turinčių tam tikrą požymį, ir rizikos populiacijos narių skaičiaus tam tikru laikotarpiu santykis [24].
84. **Pastovus (nuolatinis) lytinis partneris** – asmuo, su kuriuo santykiai trunka ne mažiau kaip 3 mėnesius, susitikinėjant ne rečiau kaip 1 kartą per savaitę ir reguliariai santykiaujant.
85. **Patvirtinamieji laboratoriniai tyrimai dėl ŽIV** – ŽIV antikūnų ir virusologiniai tyrimai, kurie patvirtina ŽIV nešiojimo diagnozę ir nustato viruso tipą [11].

86. **Penetracija** (lot. *penetro* – įsiskverbti) – įsiskverbimas, prasiskverbimas.
87. **Perinatalinis laikotarpis** – laikotarpis trunkantis nuo 22 nėštumo savaitės iki vienos savaitės po gimdymo [25].
88. **Pirminis sifilis** – inkubacinis laikotarpis trunka 10–90 dienų – iki atsiranda opa [3].
89. **Profilaktika** (prevencija) – priemonių, padedančių saugoti, stiprinti ir atkurti sveikatą bei išvengti ligų, visuma. Profilaktika skirstoma į pirminę, antrinę, tretinę.
90. **Privalomi tyrimai dėl sifilio** – tyrimai, atliekami kraujo donerams, kai sutikimas atlikti sifilio tyrimus nereikalingas. Kitų asmenų (pvz., nėščiųjų) tyrimai dėl sifilio yra savanoriški. Kraujo donorų ir nėščiųjų tyrimai dėl ŽIV ir sifilio yra finansuojami iš PSDF biudžeto.
91. **Plačiosios kondilomos** – lytinių organų ir / ar burnos gleivinės srityje šlapiojančios erozuotos papulės, turinčios išaugų; jose daug sifilio sukėlėjų.
92. **Pirminė LPI prevencija** – priemonių visuma, kuriomis siekiama, kad žmonės neužsikrėstų LPI. Priemonės apima saugesnės seksualinės elgsenos praktikavimą (pvz., seksualinio debiuto atidėjimą, monogaminius lytinius santykius, penetracinius santykius tik su prezervatyvu ir kt.) [15].
93. **Antrinė LPI prevencija** – visuma priemonių, kuriomis siekiama sustabdyti ligą ir išvengti komplikacijų (diagnostika, gydymas).
94. **Pozityvi prevencija** – tai intervencijų visuma, skirta ŽIV infekuotiems asmenims. Pozityvios prevencijos kontekste intervencijos yra labai įvairios: nuo rizikingos elgsenos (seksualinės, švirkštimosi ir kt.) keitimo iki mokymų apie ŽIV ligos gydymo režimo laikymosi svarbą, siekiant mažinti viruso krūvį organizme ir neplatinti infekcijos.
95. **Prezervatyvas** – barjerinės apsaugos nuo lytiškai plintančių infekcijų ir nepageidaujamo nėštumo priemonė, dažniausiai pagamintas iš latekso. Gali būti moteriški ir vyriški.
96. **Protrūkis** – staigus užkrečiamųjų ligų išplitimas, apėmęs riboto skaičiaus žmonių grupę ir (ar) ribotą teritoriją [18].
97. **Proktitas** (lot. *proctitis*) — išangės (išeinamosios angos) uždegimas.

- 98. Reprodukcinė sveikata** – asmens galimybė gyventi atsakingą, patenkinimą teikiantį ir saugų lytinį gyvenimą, susilaukti palikuonių ir laisvė nuspręsti, ar tai daryti, kada ir kaip dažnai tai daryti, teisė gauti informaciją apie saugius, veiksmingus, prieinamus ir priimtinius vaisingumo reguliavimo būdus, atitinkamas sveikatos priežiūros paslaugas, teisė į saugų nėštumą ir gimdymą [13].
- 99. Reprodukcinė sveikata** – visiškos fizinės, psichinės ir socialinės gerovės būseną, ne tik ligos ar negalios nebuvimas visose srityse, susijusiose su reprodukcijos sistema, jos funkcijomis ir procesais [19].
- 100. Reprodukcinės sistemos infekcijos** – tai lytinės sistemos infekcijos [16].
- 101. Rizikinga seksualinė elgsena apima:** dažną lytinių partnerių kaitą; daugiau nei vieną lytinį partnerį per 1 metus; lytinius santykius su atsitiktiniu, nepažįstamu ar mažai pažįstamu asmeniu nenaudojant prezervatyvo; lytinius santykius be prezervatyvo, ypač tada, kai kuris nors iš partnerių užsikrėtęs lytiškai plintančia infekcija; svaigalų (alkoholio, narkotikų ar kt.) vartojimą lytinių santykių metu; seksualinių paslaugų teikimą ar santykius su seksualinių paslaugų teikėjais, biseksualius santykius.
- 102. Rizikos veiksniai** – veiksniai, kurių ryšys su sveikatos sutrikimais yra pagrįstas epidemiologiniais tyrimais.
- 103. Reinfekcija** – pakartotinis užsikrėtimas tokiais pačiais mikroorganizmais [15].
- 104. Rizikos populiacija** – žmonių grupė, galinti susirgti (ar užsikrėsti) tam tikra infekcija arba turėti tam tikrą požymį.
- 105. Didelės rizikos grupės** – seksualinių paslaugų teikėjai ir jų klientai; mobilios populiacijos (tolimųjų reisų vairuotojai, jūreiviai, darbo migrantai ir kt.); vyrai, lytiškai santykiaujantys su vyrais; narkotikų vartotojai (ypač tie, kurie teikia seksualines paslaugas už dozę, arba tie, kurie turi lytinių santykių su ne narkotikų vartotojais); įkalinti asmenys (ypač nepilnamečiai); pabėgėliai, nelegalai; uniformuoti pareigūnai; turistai (ypač sekso turistai); vyrai arba moterys, patiriantys prievartą; gatvės ar priklausomi vaikai, našlaičiai [20].
- 106. Pažeidžiamos dėl LPI grupės** – įvairiose šalyse jos yra skirtingos. LPI pažeidžiamumas suprantamas kaip didesnė tikimybė užsikrėsti

ar būti užkrėtam LPI. Tokiems asmenims (grupėms) priklauso seksualiai aktyvūs paaugliai; seksualinių paslaugų teikėjai ir jų klientai; vyrai ir moterys, turintys daug (angl. *multiple*) lytinių partnerių; vyrai ir moterys, kurių darbas atskiria juos nuo jų lytinių partnerių (toliųjų reisų vairuotojai, kareiviai, darbo migrantai) [16].

- 107. Rizikinga švirkštimosi elgsena** – narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimas ne gydymo tikslu, švirkštimasis naudotomis adatomis ir švirkštais, dalijimasis naudotomis (nesteriliomis) adatomis / švirkštais; dalijimasis kitomis švirkštimosi priemonėmis (tamponėliais, narkotikams ruošti indais ir įrankiais) ir kt.
- 108. Salpingitas** (lot. *salpingitis*) – kiaušintakio uždegimas.
- 109. Serokonversija** – antikūnų atsiradimas po užsikrėtimo.
- 110. Sergamumas** – per metus nustatytų naujų ligos atvejų ir tų metų vidutinio gyventojų skaičiaus santykis. Dažniausiai išreiškiamas atvejų skaičius 100 000 gyventojų [24].
- 111. Seksualinis debiutas** – lytinio aktyvumo pradžia / lytinių santykių pradžia.
- 112. Sifilis** – bakterijos – blyškiosios treponemos (*Treponema pallidum*) – sukeliama liga. Į organizmą ši bakterija patenka visų rūšių lytinių santykių metu. Sifilis gali būti įgytas ir įgimtas; pagal klinikinius požymius – pirminis, antrinis, slaptasis, vėlyvasis [3].
- 113. Simptomai** – LPI simptomai, atsirandantys moterims: išskyros (balkšvos, žalsvos, skaidrios) iš šlapimo takų ar lyties organų, dažnesnis ar skausmingas šlapinimasis, bėrimai lyties organų srityje, išangėje, padidėję kirkšnių ar kiti limfmazgiai, išeinamosios angos skausmas, perštėjimas, deginimas; karpas ant lytinių organų, išangės. Vyrams: baltos apnašos varpoje, kapšelio skausmingumas, bėrimai lyties organų srityje, išangėje, padidėję kirkšnių ar kiti limfmazgiai, išeinamosios angos skausmas, perštėjimas, deginimas; karpas ant lytinių organų, išangės.
- 114. Sindromai** – ligos simptomų kompleksas.
- 115. Sindrominis LPI valdymas** – yra pagrįstas tam tikrų simptomų grupių (sindromų) nustatymu ir gydymu (jei įmanoma, viena vaisto doze, kurios užtenka daugumai mikroorganizmų sunaikinti). Sindro-

- minis gydymas padeda neprarasti galimybės paskirti gydymą, jeigu yra tikimybė, kad pacientas nesugrįš antrą kartą pas specialistą [21].
- 116. Slaptasis sifilis** – kai nustatomi teigiami serologiniai tyrimai ir nėra klinikinių požymių [2].
  - 117. Sukėlėjai** – LPI sukėlėjai yra mikroorganizmai: bakterijos (pvz., *Neisseria gonorrhoeae*), virusai (ŽIV, HSV), parazitai (*Trichomona vaginalis*).
  - 118. Serologinis testas** – kraujo tyrimas, atliekamas naudojant specialius tarptautiniu mastu aprobuotus serologinius tyrimus, siekiant jame rasti antikūnų.
  - 119. Šeimos planavimas** – galimybė numatyti ir turėti norimą skaičių vaikų, numatyti jų gimimo laiką [13].
  - 120. Taisyklingas prezervatyvų naudojimas** – nuolatinis ir tinkamas prezervatyvų naudojimas.
  - 121. Tiriamoj medžiaga LPI nustatyti** – tai mėginys, kuris gali būti imamas iš šlaplės, makšties ar gimdos kaklelio, burnos, išangės. Kai kurioms LPI (pvz., sifilis, ŽIV) gali būti imamas kraujas.
  - 122. Tikslinė grupė, turinti didelę riziką užsikrėsti ŽIV** – tai grupė žmonių, kurie labiau nei kiti rizikuoja užsikrėsti ŽIV infekcija. Įvairiose šalyse jos skiriasi. Neretai prie tokių grupių priskiriami švirkščiamųjų narkotikų vartojai; seksualinių paslaugų teikėjai ir jų klientai; vyrai, lytiškai santykiaujantys su vyrais; seronegatyvus partneriai, gyvenantys su ŽIV užsikrėtusių asmeniu [1].
  - 123. Treponeminiai testai** – testai, kurie atliekami *Treponema pallidum* identifikuoti arba savitiesiems (specifiniams) antikūnams, neutralizuojantiems šį sukėlėją, nustatyti [3].
  - 124. Užkrečiamųjų ligų profilaktika** – organizacinės, teisinės, ekonominės, technologinės, higienos, epidemiologijos, imunobiologijos, chemoprofilaktikos, sveikatos ugdymo priemonės, taip pat kiti veiksmai ir metodai, kurie leidžia išvengti užsikrėtimo ir susirgimo užkrečiamosiomis ligomis [18].
  - 125. Užkrečiamųjų ligų epidemiologinė priežiūra (epidemiologinė priežiūra)** – užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės priemonių visuma, leidžianti kontroliuoti užkrečiamųjų ligų paplitimą ir riboti to plitimo sąlygas [18].

- 126. Užkrečiamųjų ligų sukėlėjų nešiotojas (toliau – sukėlėjo nešio-tojas)** – žmogus ar gyvūnas, neturintis užkrečiamosios ligos kliniki-nių požymių, tačiau savo organizme nešiojantis ir į aplinką išskirian-tis užkrečiamųjų ligų sukėlėjus [18].
- 127. Uretrito sindromas** – pasireiškia *šlaplės išskyromis, skausmu šlapi-nantis, padažnėjusiu šlapinimusi, šlaplės ir varpos niežėjimu* [16].
- 128. Uretritas** (lot. *urethritis*) – šlaplės uždegimas.
- 129. Lytiškai plintančios infekcijos (LPI) atvejo valdymas** – LPI valdy-mas, apimantis pacientų ir jų partnerių gydymą, konsultavimą, mo-kymą [15].
- 130. Vaginito sindromas** – grupė kartu pasireiškiančių klinikinų poży-mių makštyje: išskyros, niežėjimas, skausmas šlapinantis, skausmin-gi lytiniai santykiai [16].
- 131. Vagininiai lytiniai santykiai** – praskerbiemieji lytiniai santykiai, kai varpa įkišama į makštį.
- 132. Vyrai, turintys lytinių santykių su vyrais (VSV)** (angl. *men sex with men* – MSM).
- 133. Vakcinacija** – skiepijimas nuo užkrečiamųjų ligų.
- 134. Vėlyvasis sifilis** – apima gumų sifilį, neurosifilį, kardiovaskulinį sifilį [3].
- 135. Vulva** – išoriniai moters lytiniai organai.
- 136. Vulvitas** (lot. *vulvitis*) – išorinių moters lytinių organų uždegimas.
- 137. Vulvoskopija** (lot. *vulva* – išoriniai moters lytiniai organai, gr. *sko-peo* – žiūriu, stebiu) – išorinių moters lytinių organų apžiūra.
- 138. Vulvovaginitas** (lot. *vulva* – išoriniai moters lytiniai organai, lot. *vagi-na* – makštis) – išorinių moters lytinių organų ir makšties uždegimas.
- 139. ŽIV užsikrėtimo tikimybė per lytinius santykius didėja**, jei:
- ◆ vienas iš partnerių užsikrėtęs arba serga kita lytiškai plintančia infekcija (chlamidinė, lytine herpes, sifiliu, gonorėja ir kt.);
  - ◆ santykiaujama menstruacijų metu;
  - ◆ vieno iš partnerių gleivinė (lytinių organų, išeinamosios angos ar burnos) yra mechaniškai pažeista;

- ◆ santykiai prievartiniai, mechaniškai žalojantys gleivinę (išžagimimo atvejais);
  - ◆ santykiaujama pirmą kartą;
  - ◆ vienas iš partnerių serga pirmine ŽIV infekcijos ar AIDS stadija, kai viruso koncentracija organizmo biologiniuose skysčiuose būna ypač didelė (pvz., kas penktas lytinis aktas su ką tik užsikrėtusiu ŽIV asmeniu baigiasi ŽIV perdavimu).
- 140. ŽIV testas** – tyrimas dėl ŽIV. Gali būti atrankiniai ir patvirtinamieji. Atrankiniai gali būti greitieji (nereikalinga laboratorinė įranga) ir laboratoriniai (reikalinga laboratorinė įranga). Greitųjų ŽIV testų esmė ta, kad tyrimo atsakymas gaunamas labai greitai (praėjus vos kelioms minutėms). Jie yra pakankamai patikimi.
- 141. Žmogaus imunodeficito viruso (ŽIV) liga** – patologinis procesas, sukeliamas vieno iš dviejų retrovirusų (ŽIV-1 arba ŽIV-2), pasireiškiantis laipsnišku imuniteto nykimu, kuris lemia oportunistinių infekcijų, piktybinių ir kitų ligų išsivystymą [22].
- 142. ŽIV ligos stadijos:** inkubacinis laikotarpis; ūminės ŽIV infekcijos sindromas; lėtinė besimptomė infekcija; simptominė ŽIV liga; įgytas imuniteto nepakankamumo sindromas (AIDS).
- 143. ŽIV paplitimo rodiklis** (ligotumas) – išreiškiamas visų registruotų ŽIV atvejų ir vidutinio gyventojų skaičiaus santykiu. Tai ne tas pats, kas sergamumas.
- 144. ŽIV nešiotojas** – žmogus, užsikrėtęs ŽIV infekcija.
- 145. ŽIV / AIDS stigma.** „Stigma“ – graikiškas žodis, reiškiantis žymę ar dėmę. Stigma – tai dinamiškas nuvertinimo procesas, smarkiai diskredituojantis asmenį žiūrint kitų žmonių akimis. Be to, tai socialinis procesas, nebūtinai susijęs su individualiu asmens požiūriu. Tam tikroje kultūroje ar vietovėje kai kurie asmens bruožai kitiems atrodo gėdingi ir nepriderami. Kai stigma įsitvirtina, įvairiais veiksmais ir asmens nepaisymu pasireiškia diskriminacija. Diskriminacija vadinamas įvairaus pobūdžio asmens atstūmimas, išskyrimas ar suvaržymas – dažniausiai, bet ne tik, pagal būdingus asmeninius bruožus ar įsivaizduojamą priklausymą tam tikrai grupei (pvz., ŽIV užsikrėtusiųjų ar įtariamų užsikrėtusiųjų), nesvarbu, ar šios priemonės gali būti kaip nors pateisinamos. Sąvokos „stigmatizacija“ ir „diskriminacija“ vartojamos kasdienėje kalboje ir rašytiniuose šaltiniuose. ŽIV / AIDS

stigma – tai su ŽIV infekcija (žmonių grupe, jų elgsena ir kt.) susijusi stigma.

- 152. Žemo slenksčio paslaugos** – nemokamos konfidencialios, anoniminės sveikatos priežiūros ir kitos paslaugos asmenims, vartojantiems švirkščiamąsias narkotines ir psichotropines medžiagas ne gydymo tikslu bei dėl rizikingos elgsenos turintiems didžiausią riziką užsikrėsti infekcijomis [23].

Literatūros sąrašas

1. Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS). Terminology Guidelines.
2. UNESCO guidelines on language and content in HIV and AIDS related materials. UNESCO, 2006.
3. Lytiškai plintančių infekcijų diagnostika ir gydymas. Mokomoji knyga. Kaunas, KMU, 2007, p. 78–91. <<http://www.kmuk.lt/klinika18/LPIproc.20metproc.202007.pdf>>.
4. Klinikinės imunologijos įvadas. D. Adomaitienė, N. Janulevičiūtė, R. Kazakevičius, V. Vaičiūvenas. Šviesa, 2001.
5. Medicinos mikrobiologijos ir virusologijos pagrindai. A. Lasinskaitė-Čerkasina, A. Pavilonis, V. Vaičiūvenas. Kaunas, 2005.
6. World Health Organization. Prevention and treatment of HIV and other sexually transmitted infections among men who have sex with men and transgender people. Recommendations for a public health approach. 2011.
7. Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymas. www.lrs.lt
8. LR sveikatos apsaugos ministro 2010 m. lapkričio 16 d. Nr. V-991 įsakymas „Dėl tyrimų dėl žmogaus imunodeficito infekcijos tvarkos aprašo patvirtinimo“.
9. Šeimos planavimo ir seksualinės sveikatos asociacija. www.spa.lt
10. Global AIDS Response Progress Reporting (GARPR), 2015
11. Užkrečiamųjų ligų epidemiologijos pagrindai. A. Mickienė, D. Vėlyvytė, K. Žagminas, M. V. Bareišienė, A. Laiškonis, E. Pukenytė. LSMU leidybos namai. Kaunas, 2012.
12. Lietuvos Respublikos jaunimo pagrindų įstatymas. www.lrs.lt
13. Lietuvos Respublikos reprodukcinės sveikatos įstatymas / projektas.

14. LR sveikatos apsaugos ministro 2007 m. gruodžio 5 d. Nr. V-998 įsakymas „Dėl asmens sveikatos priežiūros įstaigų laboratorijų veiklos vertinimo“.
15. World Health Organization (WHO). Training modules for the Syndromatic management of sexually transmitted infections. 2007.
16. World Health Organization. Sexually transmitted and other reproductive tract infections. A guide to essential practice. WHO. 2005.
17. Pavilionienė Marija Aušrinė, Kuliešytė Esmeralda. Lytiškumas: socialiniai, kultūriniai ir sveikatos aspektai. Vilnius: Senoja, 2009.
18. Lietuvos Respublikos užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolė įstatymas. www.lrs.lt
19. Socialinė demografija. V. Kanopienė. Vilnius: MRU, 2008.
20. World Health Organization (WHO). Global strategy for the prevention and control of sexually transmitted infections: 2006–2015. 2006.
21. WHO. Guidelines for the management of sexually transmitted infections. Geneva. 2003.
22. LR sveikatos apsaugos ministro 2010 m. gegužės 3 d. įsakymas Nr. V-384 „Dėl žmogaus imunodeficito viruso ligos diagnostikos ir gydymo, kompensuojamo iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžeto lėšų, tvarkos aprašo patvirtinimo“.
23. LR sveikatos apsaugos ministro 2006 metų liepos 5 d. įsakymas Nr. V-584 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų žalos mažinimo programų vykdymo tvarkos aprašo patvirtinimo“.
24. Pagrindinės epidemiologijos sąvokos. Mokomasis žodynas. KMU leidykla. 2000.
25. Infekcinių ligų vadovas. A. Ambrozaitis. Vaistų žinios. Vilnius, 2010.

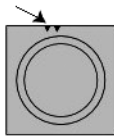
Priedai

Dėl lytiškai plintančių infekcijų pasitikrinti rekomenduojama:

- ◆ esant klinikiškiems požymiams;
- ◆ lytiškai aktyviam jaunimui;
- ◆ jeigu lytiniam partneriui (-ei) pasireiškė LPI požymiai arba jeigu jam / jai diagnozuota LPI;
- ◆ po nesaugių lytinių santykių su nauju (ar atsitiktiniu) lytiniu partneriu;
- ◆ dažnai keičiantiems lytinius partnerius;
- ◆ asmenims, patyrusiems lytinę prievartą;
- ◆ jeigu nustatoma viena iš lytiškai plintančių infekcijų, rekomenduojama pasitikrinti dėl kitų;
- ◆ nėščiosioms;
- ◆ rizikos grupių asmenims: seksualinių paslaugų už atlygį teikėjams ir jų klientams; vyrams, turintiems lytinių santykių su vyrais; švirkščiamųjų narkotikų vartotojams ir jų partneriams;
- ◆ prieš invazines gimdos kaklelio ar dirbtinio apvaisinimo procedūras.

1. Patikrinkite prezervatyvo galiojimo bei pagaminimo datą. Įsitinkinkite, kad galiojimas dar nepasibaigęs.

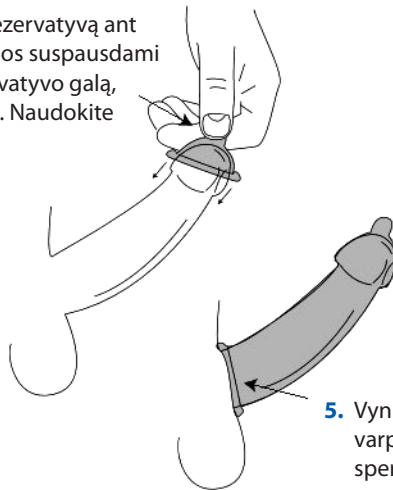
2. Atsargiai atplėškite pakuotę.

3. Laikykite prezervatyvą taip, kad jį būtų galima lengvai išvynioti

4. Užmaukite prezervatyvą ant standžios varpos suspausdami pirštais prezervatyvo galą, kad išeitų oras. Naudokite abi rankas.

5. Vyniokite prezervatyvą per visą varpos ilgį palikdami vietos spermai prezervatyvo gale.

6. Po ejakuliacijos, sumažėjus erekcijai, prilaikydami nuimkite prezervatyvą.

Pav. Taisyklingas prezervatyvo naudojimas

Šaltinis: WHO. Trainins Modules for the Syndromic Management of Sexually Transmitted Infections. 2th Edition, 2007.

Turinys

Išvadas.....	1
Literatūros sąrašas.....	16
Priedai.....	18

2015-07-01. Tiražas 500 egz.
Leido ir spausdino UAB „Vitaė Litera“,
Savanorių pr. 137, LT-44146 Kaunas.

Rekomendacijos parengtos įgyvendinant projektą „Užkrečiamųjų ligų valdymo sistemos Lietuvoje stiprinimas“ (VP1-4.3-VRM-02-V-05-009).

Projekto vykdytojas – Užkrečiamųjų ligų ir AIDS centras.

UŽKREČIAMŪJŲ LIGŲ IR AIDS CENTRAS